

Tine Logar

DIALEKTOLOŠKE ŠTUDIJE

X

BELOKRANJSKI GOVORI

Govori Bele krajine, deželice med Gorjanci, Kolpo in Kočevskimi gozdovi, imajo med slovenskimi narečji svoje posebno mesto, ki so ga ustvarile njena geografska odmaknjenost onstran Gorjancev in Kočevskih gozdov in njena naselitvena, politična, socialna in kulturna zgodovina. Geografija je Belo krajino na eni strani ločila od ostalih delov Slovenije, na drugi strani pa jo močnejše privezala na sosednje hrvatske pokrajine onstran Kolpe. Zato je razumljivo, da je Bela krajina svoje prvo slovansko prebivalstvo dobila z iste strani kot sosednji hrvatski kraji. Do 13. stoletja je bila Bela krajina v političnem, kulturnem in prometnem pogledu hrvatska dežela. Šele po tem času je prišla v območje slovenskih političnih, kulturnih in jezikovnih vplivov. Zveze med Belo krajino in ostalo Slovenijo so postale še težje potem, ko so se na Kočevskem naselili Nemci in pretrgali že tako šibke stike z dolenjščino v okolici Ribnice. Nasprotno pa so vezi preko Gorjancev nedvomno trajale skozi vse dobe do današnjih dni. Odločilno za današnjo jezikovno podobo Bele krajine je postalo 15. in 16. stoletje, ko je Bela krajina zaradi turških vpadov v Bosno, Liko, Dalmacijo in Slovenijo začela spreminjati sestav svojega prebivalstva. Tedaj je avtohtono, vsaj do neke mere gotovo že slovenizirano belokranjsko prebivalstvo začelo zapuščati svoja stara prebivališča in se umikati proti severu čez Gorjance. To velja zlasti za bolj nižinsko in obkolpsko področje, medtem ko so prebivalci višjih hribovskih delov verjetno v glavnem ostali tam, kjer so bili, pri tem pa sprejeli medse še begunce iz južnejših krajev. Na drugi strani pa so se v bolj ali manj izpraznjene dele Bele krajine zatekli begunci iz Hrvatske, Bosne, Like in Dalmacije. Današnji belokranjski govori so zato nastali na osnovi mešanja starega prebivalstva z begunci iz južnih krajev ter slovenskih priseljencev iz novejšje dobe (Ramovš). To velja zlasti za del Bele krajine južno od črte Jelševnik pri Dobljčah — Krasinec pri

Podzemlju, medtem ko govori v okolici Semiča, Črnomlja in tudi Metlike nimajo take geneze.

V današnji Beli krajini imamo tako tri vrste govorov:

1. čisto ali vsaj pretežno slovenske;
2. mešane slovensko-hrvatske;
3. čisto hrvatske oziroma srbske govore.

Slovenski in pretežno slovenski govori se govore v severnem delu Bele krajine, namreč v Semiču in okolici, Črnomlju in okolici ter v Metliki in okolici. Na jug segajo do že prej omenjene črte Jelševnik pri Dobličah — Krasinec pri Podzemlju, kjer se začenja teritorij bolj ali manj mešanih slovensko-hrvatskih govorov.

Preten se lotim malo podrobnejšega opisa teh in onih govorov, se mi zdi potrebno pojasniti, na osnovi kakšnih kriterijev sem potegnili to črto. Vodili sta me v glavnem dve dejstvi:

1. Vsi govori severno od te črte obravnavajo staro akutirane in stalno dolge vokale na isti način, to se pravi, za te in one vokale govore enake reflekse. V tem se ti govori skladajo z govori Dolenjske in sploh slovenskih osrednjih narečij. Na drugi strani pa vsi govori južno od tod natančno ločijo med refleksi za staroakutirane in stalno dolge vokale: staroakutirani vokali so namreč še sedaj zastopani s kračinami kot v srbohrvaščini.

2. Vsi govori severno od navedene črte so tudi kratke vokale, ne-poudarjene in kratko poudarjene, razvijali v slovenskem smislu, to se pravi, jih na ta ali oni način, bolj ali manj, reducirali, medtem ko južni govori slovenske moderne vokalne redukcije v glavnem ne poznajo, če izvzamem tiste, ki so v neposredni sosesčini severnih govorov (Tanča gora, Zapodje).

- I. V Semiču in okolici v smeri na Črnomelj in Dobliče na eni strani ter proti Suhorju in Metliki do Stranske vasi in Krvoškega vrha na drugi strani slišimo govoro, ki se sicer od vasi do vasi malo razlikuje, v bistvu pa je povsod ista.

Značilne zanjo so naslednje poteze:

1. Ne razlikuje intonacij, temveč so vsi poudarjeni vokali padajoči.
2. Dolgi vokalizem se je razvil na dolenjski način in v bistvu dosegel tudi enake razvojne stopnje kot v dolenjščini. Za *ê* se govori *ĕ*, v Črnomlju in okolici pa *ê* (zvĕzda, smrĕka, strĕxa, gnĕzdó, brĕk). Ta *ĕ* oziroma *ê* je nedvomno nastal po asimilaciji in eventualno zožitvi iz nekdanjega

diftonga *ēi*. Neverjetno je namreč, da bi *ē* predstavljal še staro širino, saj je na drugi strani dolgi *ō* že dosegel stopnjo *ū*, *ē*, *è* in *ē* pa *īe* (*nūs*, *kūst*, *vūs*, *zvūn*, *snūč*, *brūt*, *mūt*, *gnūi*, *stū*; *pieč*, *žbiela*, *miet*, *liet*; *ziela*, *stíela*, *žienex*, *míelem*, *tíesem*; *piest*, *riep*, *riesa*, *pietak*, *presieta*). Tudi za *ò*, *ō* in vokalni *ǫ* v dolгих in kratkih zlogih so enaki refleksi kot v dolenjščini, namreč *ūo* in *ōu/ū* (*būotər*, *nūožęč*, *nūosm̃*; *zūop*, *sūoset*, *mūoka*, *pūot*, *gūoba*; *pōux*, *pōuš*, *wōuk*, *pōuna*; *būxa*, *sūza*). Za dolgi u slišimo danes večinoma že *ū* tako v okolici Semiča kot tudi Črnomlja, starejša generacija pa govori še vedno dolgi *ū* ali vsaj meša oba refleksa (*vūsta*, *plūča*, *χrūška*, *klūč*, *būrja*). Kot drugod po Sloveniji smo torej tudi tod priče, kako *u* polagoma, pa vztrajno izpodriva starejši refleks *ū*.

3. Tudi sekundarno poudarjeni vokalizem se je izobrazil v popolnoma dolenjski smeri, saj slišimo za *e'* diftong *iē/iē*, za *o'* pa *uō/ūā* (*liēmeš*, *tjēle*, *žjēlot*, *čjēs̃p*, *vjēža*; *kuōžux*, *uāknó*, *fuānc*, *kuātu*, *kuāsa*, *uāsla*, *kuāza*, *kuāstaj̃n* itd.).

4. Moderna vokalna redukcija je podobno kot na Dolenjskem prizadejala najbolj visoke vokale, vendar tudi drugi niso ostali povsem nedotaknjeni. Predtonična *i* in *u* sta prešla v *ę* (*žęvimo*, *šęšimo*), *a* pa pogosto v *ə* (*zəkųōpat*, *zəžlāifət*, *nə pārax*), medtem ko sta prefiksa in predloga *za-* in *na-* pod sekundarnim poudarkom podana z diftongom *ziē-*, *niē-* (*niētla*, *niēpri*, *niēzi*, *ziēšu*, *ziēpri*, *ziēuret*, *ziēuru*). Pač pa je neznanó akanje, ki je sicer za dolenjščino tako tipično. Od posttoničnih vokalov se je *o* zožil v *ò*, *i* pa prešel v *ę* (*vínó*, *žitó*, *z brádó*; *nə brādę*, *z vūxme*, *nə kūžę*; *nə nuōęę*, *pāseę*, *mlātęm*). Posttonični skupini *-ai* in *-ei* sta se asimilirali v *-i* (*niēpri*, *niēzi*, *sęki*, *dęli*, *-te*, *žęgnine*). Seveda so bili bolj ali manj prizadeti tudi kratko poudarjeni vokali: *it* > *ęt*, *ūt* > *ęt/ęt*, *āt* > *ęt* (*męš*, *sęt*, *plęk*, *jęk*, *tkęt*, *gęt*, *gręx*).

Ti in taki vokalični pojavi krepko povezujejo ta del Bele krajine z jezikovnim organizmom Dolenjske in slovenskih osrednjih narečij. Poleg teh pa lahko ugotovimo tudi take, ki te belokranjske govore oddaljujejo od dolenjščine in jih na videz povezujejo s srbohrvaščino, dasi so popolnoma samostojno razviti belokranjsko-slovenski pojavi.

Tu imam v mislih tri akcentske premike, ki jih dolenjščina onstran Gorjancev in Kočevskih gozdov ne pozna: 1. premik *məglà* > *məgla*; 2. premik *okò* > *òko* in končno premik *kováč* > *kòvač*.

V vseh treh primerih gre za pomaknitev akcenta z zadnjega na predzadnji zlog, le da je v prvem primeru preskočil kratki cfl., v drugih dveh pa dolgi padajoči poudarek, kajti tipa *okò* in *kováč* sta se po iz-

gubi intonacijskih razlik v tem delu Bele krajine v kvalitetnem in kvantitetnem pogledu izenačila. Da bi bila stvar laže umljiva, navajam nekaj dialektičnega gradiva:

ad 1. stəza, dšska, məgla, səmən;

ad 2. uəxu, pięru, uęku, tięlu, kuđlu, tięstu, ləpu, sənu, mięsu, tięžak, pięsti, pięti, pięči, dięset, dięvet, zvięčer, niębu, prięsi, gušput, guđup, uđbruč, buđlan, kuăkuš, kuăsiu, uăfci, ruęki, zębi, stəzi, sənci, sərci, kərvi;

ad 3. klăbuk, kuęvač, krămpər, kuęsti, po kuęstix, z uăčmi, ānajst, guęrim, šęšim, pęstim, luęvim, tərpim, ruędim, sădim, rėdim, klięčim, suđlm, gərmi, ruęsi, nięzi itd.

Današnji refleksi teh sekundarno poudarjenih vokalov govore za to, da so se ti akcentski premiki morali vršiti nekako istočasno ali vsaj v isti dobi kot akcentska premika *ženà* > *žéna*, *nogà* > *nóga*, kajti refleksi so tu in tam v glavnem identični, hkrati pa primeri, kot so *niębu*, *tięstu*, *kuăkuš* in slični, s svojim današnjim poudarjenim in nepoudarjenim vokalizmom dokazujejo, da se tudi tod stara akcentuacija *đko* ni ohranila kot v srbohrvaščini, temveč je iz tega po tipično slovenskem premiku cirkumfleksa najprej nastalo *okō* in šele nato spet *uđku*, *tięlu*, *sərci*, *uăfci* itd. Severni del Bele krajine je tako četrto področje fonetično utemeljenega terciarnega preskoka slovenskega dolgega cfl. za en zlog nazaj, kajti tu ne gre niti za premike morfološkega porekla, kot je mislil še prof. Ramovš, niti za kak vpliv ali mešanje s srbohrvaščino.

Govorica Metlike in njene okolice v smeri na Gorjance in na Podzemelj se sicer razlikuje od šokarske govorice v okolici Semiča in Črnomlja, kot se seveda razlikuje tudi govorica posameznih vasi v metliški okolici sami druga od druge, vendar je razvoj v bistvu isti tu in tam, namreč slovenski. Zato o njej ne mislim na tem mestu obširneje govoriti. V primeri s semiško govorico je zanjo značilno zlasti to, da ima proti semiškim diftongom za dolge psl. vokale same monoftonge, namreč *ê*, *ô*, *â*, *î*, *û* (kolęno, svęča, dręta, želęzo, męx, rępa; pęst, jętra; pęč, žbęla, męt; kmęta, žęnix, zęle, męle; zęp, pępək, męka, pęt; bętər, nęsəm, xędəm; kúst, plût, vūsək, vūs, kūr, svūra, múst, pûle, gnûj, plûča, vûsta, vûxu itd.), da psl. *ĭ* razen v Metliki sami in v smeri proti Suhorju, kjer govore *ōu*, zastopa *ô* (*tôč*, *tôčiš*, *pôna*, *pôx*, *vôk*, *pôš* (Radovica, Drašiči, Podzemelj), ki pa je seveda asimilacijski produkt iz starejšega *ōu*, da za psl. *ū* nikjer ne slišimo dolgega *ū* (*vûxo*, *vûstnice*, *plûča*, *lûdi*), da je dalje razen v Metliki in Suhorju ohranjen še velarni *l* v izglasju in

pred konzonanti (spêkəl, pərnêšl, rêkəl, žbûl, šəl, sût, kôtl, χôdəl, pûlnoči, opôldan — Radovica — Drašiči — Podzemelj), da tudi sekundarno poudarjena *e* in *o* večinoma zastopajo dolgi ali kratki monofongi (žêna, têta; rôka, nôga — Metlika — Drašiči — Suhor; mêkla, sêstra, čêlô; kôsa, kôna, ôsa, ôriχ — Radovica; siêstra, piêta, tiêle; vôda, kôsa, ôsa — Podzemelj); da se je v Metliki dolgi diftong *ai* najprej skrajšal, nato pa asimiliral v *ei* (srêica, bêita, špêiza, šêiba, pêin, žlêif, zêjka, kostêina, pêik), da je v vsej metliški okolici tja do Adlešičev lok. pl. prevzel tudi funkcijo instrumentala (z wûχex, z lăsêx, z wûstêx, z rôkax, s p̄rstiχ, s kôiniχ — Metlika; z nôgax, s kôsax — Suhor; s p̄siχ, s krâvax, z vôliχ — Bojanja vas — Drašiči; z lêtix, s plûciχ, z vrâtiχ — Podzemelj), da je pri Podzemlju končniški *-u* v dat. lok. sg. m. n. *o*-debel prešel v *-o* (na strôpô, f kôtlô, na vôzô, p̄sô, brâtô — Podzemelj), medtem ko je v Metliki kot tudi v Semiču končnica *-e* < *-i*.

Skupno s semiškim področjem pa ima metliško same padajoče poudarke, polglasnik *ə* za psl. ъ, ь v kratkih zlogih, iste akcentske premike in enako usmerjenost vokalnih redukcij, dasi končni rezultati niso tu in tam popolnoma enaki (d̄nəs, p̄sa, d̄ža, m̄gla — gôlup, ôbruč, l̄di, nêbu, kôkuš, bôlan, d̄ma — Drašiči; kôlu, p̄ru, blâgu, l̄di, imi, d̄rvu, k̄rvi — Radovica; d̄vet, kôkoš, v̄čer — Podzemelj; v lăsêx, za vâšo, ôltar, s̄šim, krômper, s̄di, ânajst — Metlika; ž̄viš, š̄šiš, č̄piš — Suhor; ž̄vim, p̄stim, š̄šim — Bušinja vas; klâbuk, kôvač, krômper, zvônim, sm̄rdi, f kôstêx, s kôstmê, nâzaj, gospôdar, t̄rpim, ž̄vim, s̄dim, ḡrmi, v̄xar, ânajst, nê dam (Podzemelj — Gradac).

Nenavadno zanimiva pa je progresivna palatalizacija, ki sem jo našel v Drašičih nad Metliko: tu so se namreč skupine *ino*, *ina*, *ilo*, *ila* razvile v *iño*, *iña*, *il'o*, *il'a* (vîno, spomîna, cekîna, zvîla, pîla, χodîla, pustîla, cedîla, pokosîla, gnojîla, sîla, rîla).

Toliko o belokranjskih govorih v okolici Semiča, Črnomlja in Metlike. To so po vsem svojem razvoju čisti slovenski govori. Mešanja s srbohrvaščino vsaj v starejših razvojnih fazah ni bilo. Razvoj dolgih in v glavnem tudi kratkih vokalov je tod tak kot v dolenjščini. Od dolenjščine pa se ločijo zlasti po tem, da imajo samo padajočo intonacijo in da so izvedli nekatere akcentske premike, ki jih v dolenjščini ni. Mnenja pa sem, da tu ne gre za pojave, ki bi nastali pod vplivom srbohrvaščine, temveč za samostojen belokranjsko-slovenski dialektični razvoj. Za to misel govore tudi refleksi na novo poudarjenih vokalov, ki so tipično slovenski.

Govorica, ki jo slišimo v semiški, črnomaljski in metliški okolici je potemtakem živ dokaz za to, da je slovensko jezikovno življenje tod utripalo nepretrgoma, da torej slovensko prebivalstvo teh krajev ni nikdar v večjem obsegu in za dalj časa zapustilo in da je brez občutnih sledov v jezikovnem razvoju asimiliralo tudi vse naseljence s srbohrvatsko govorno osnovo.

II. Teritorij severnih belokranjskih govorov se na črti Dobljče—Griblje stika z ozemljem mešanih slovensko-hrvatskih govorov, ki zavzemajo skoraj ves ostali dele Bele krajine. V teh govorih so se slovenski jezikovni elementi — čeprav primeroma maloštevilni — prepletli s srbohrvatsko-čakavskimi v enoten jezikovni organizem, tako da je večkrat težko reči, kaj je v njem še slovenskega in kaj je že srbohrvatsko-čakavsko. Med posameznimi področji tega precej razsežnega dialektičnega ozemlja so razmeroma velike razlike tako v glasoslovju, akcentu in oblikoslovju kot tudi v besednem zakladu.

Refleksi za psl. dolgi *ê* se gibljejo na črti \bar{e} — \bar{e} — $\bar{e}i$ — $i\bar{e}/i\bar{e}$. Glas \bar{e} (mêsac, tēdān, brĕk, zvĕzda, stĕna, slĕp) slišimo tam, kjer se prej opisani severni govori stikajo s temi, namreč v okolici Dobljč in Dragatuša. To je seveda refleks, ki je razen semiško-črnomaljskega področja zajel še del tega drugega pasu.

\bar{e} (svĕća, mlĕko, gnĕzdo, snĕg, krĕs — Vinica; brĕg, zvĕzda, mlĕko, gnĕzdo — Preloka) se govori na Vinici in v Preloki, medtem ko v Ziljah med Preloko in Vinico ter v Adlešičih in okolici slišimo $\bar{e}i$ (mlĕiko, dlĕjto, gnĕjzdo, strĕjta, brĕjg, lĕjs, krĕjs — Zilje; svĕjća, snĕjg, mĕjx, mĕjsac — Adlešiči — Bedenj — Vrhovci). V Poljanski dolini v Starem trgu govore $i\bar{e}/i\bar{e}$, v sosednjem pol ure oddaljenem Predgradu pa že spet $\bar{e}i$ (mlĕko, zviĕzda, gniĕzdo, sviĕća, stiĕna, triĕbuz, sniĕx, liĕs — Stari trg; mlĕiko, lĕjska, lĕjšnik, gniĕzdo, žlĕip, trĕjzān, snĕjx, svĕjt, vĕjtār, črĕjva, klĕjšće, mĕjsac — Predgrad).

Zastopstvo psl. dolgega *ê*-ta je torej v tem delu Bele krajine precej pisano in ga je težko spraviti na skupen imenovalc in genetično razložiti.

Zastopniki psl. \bar{o} v dolgih zlogih se gibljejo na črti \bar{u} — \bar{o} — $\bar{o}u$: \bar{u} je spet značilen za prehodne govore v Dobljčah, na Tanči gori, v Dragatušu in okolici ter v Poljanski dolini, kar se lepo sklada z refleksom \bar{e} za \bar{e} . Pripomniti moram še to, da v Dobljčah mlajši ljudje govore večinoma že \bar{o} (nūs/nōs, rūk/rōk, būs/bōs, būk/bōk, kūst/kōst, gnūi/gnōi, vūs, mūst, stū, pĕt, šūta, brūt — Dobljče; svūra, sirūbet, mūst, gnūi, od dūma,

zvûn, tvûr — Dragatuš; gût, rût, kûst, bûs, nûs — Golek — Podlog — Mala Lahinja; plût, gnûi, bûx, kûst — Tanča gora — Zapudje; sût, ûs, mûst, plût, gospût, rûx — Poljanska dolina).

Področje okoli Vinice, Zilj in Preloke je zastopano z \bar{o} , v Adlešičih in okolici pa se sliši $\bar{o}u$ (nôš, kôst, brôd, rôg, môst, zvôn, bôg, brôd, svôra, vôsək, gûjôj — Vinica — Zilje — Preloka; nôus, kôust, škôula, snôuçi, zvôun, môust, brôut — Vrhovci — Jankoviči — Adlešiči — Pribinci — Bedenj).

Dolgi psl. nosnik \bar{o} ima na tem terenu tri reflekse: \bar{o} , ki ga slišimo v Dobljčah, na Tanči gori, v Goleku, na Vinici in v Preloki (zôp, rôp, kôt, pôpək, sóset, môka, sôt, porôka, ôžba, pôt, môš — Dobljče — Tanča gora — Golek; zôb, rôka, pôpək — Vinica; zôb, rôb, vögəl, kôt, gôst, vôzək, okrôgəl, posôdit, rôka, pôpək, nôtre — Preloka); \bar{u} v Zapudju, Dragatušu in okolici, Adlešičih in okolici (kût, rûp, zûp, rûka, gûska, sût, mûš, gûst, gûsta, okrûgəl, narûbe, nacûj, porûka, vûži, lûk, nûtər — Zapudje — Dragatuš; mûž, zûb, pût, klûp, sused, pût, gûsta — Adlešiči in okolica) in končno $\bar{o}u$ v Ziljah in Bednju pri Adlešičih, le da se tod mešata $\bar{o}u$ in \bar{u} za nekdanji \bar{o} (zôup, rôup, okrôugəl, mûš, nûtər, vûgəl — Zilje; zûp, zûbi, kôut, pôut, nûtər, gôusta, môuš, suset, klôup, vôuska — Bedenj).

Psl. \bar{e} zastopajo trije refleksi: Najširše področje zajema \bar{e} , ki ga slišimo v Dobljčah, na Tanči gori, v Dragatušu in okolici, na Vinici in v Preloki (pêst, pêta, grêda, prêde, prêla, rêp, rêsa, napêta, pêtək, pêt, zêl, grêm, narêdĭ, spêt — Dobljče; pêtək, rêp, prêde, klêt, glêdaš — Dragatuš; pêta, rêp, rêsa, zêla, grêm, grête — Vinica; trêsem, začêta, potêgnil, klêt, pêtək, rêp, pêta, zêc, zêčica — Preloka). V Ziljah in Adlešičih ter okolici govore $\bar{e}i$, v Poljanski dolini pa spet $\bar{i}/\bar{i}e$ (glêjdaš, trêjseš, pêit, klêit, rêip, zêibe me, u pêitək — Zilje; rêisa, grêida, f pêitək, glêjdaš — Adlešiči; f piêtak, pliêsat, riêsa, piêt, deviêt, gliêdaš, piêt, mukie, kliel — Poljanska dolina — Stari trg).

Psl. \bar{u} slišimo na večjem delu tega dialektičnega pasu kot \bar{u} , samo okolica Dobljč in Dragatuša ima še dolgi \bar{u} , medtem ko v sosednjem Starem trgu in Predgradu v Poljanski dolini slišimo celo \bar{i} , ki je nastal iz dolgega \bar{u} po delabializaciji (pûst/pûst, zgûbil, f kûxini — Dobljče; posûsil, klûč, kûrim, kûzam, vûra, plûca, xriška, vûsta, sûx, plûnem — Zapudje; klîč, vísta, xriška, brîs, pîst, síxa, glîxa, bîrkle, kîrim, îtri — Stari trg).

Refleks za psl. dolgi ĭ je pa po vsem tem ozemlju en sam, namreč \bar{u} : $\text{k}\bar{u}\text{k}$, $\text{č}\bar{u}\text{n}$, $\text{p}\bar{u}\text{š}$, $\text{ž}\bar{u}\text{n}\bar{a}$ itd.

To so bili psl. stalno dolgi vokali. Vsi psl. staroakutirani dolgi kot tudi novoakutirani kratki vokali pa so na celotnem tem dialektičnem področju zastopani s kračinami, medtem ko smo na semiško-črnomaljsko-metliškem področju zanje slišali same dolžine. To značilnost moramo v tem belokranjskem pasu imeti za srbohrvaško potezo, čeprav vemo, da tudi nekateri obrobni slovenski govori na isti način obravnavajo staroakutirane dolžine in novoakutirane kračine.

Za vse e -jevske glasove (\bar{e} , e , \bar{e}) slišimo povsod samo \bar{e} : $\text{str}\bar{e}\bar{x}\bar{a}$, $\text{pl}\bar{e}\bar{v}\bar{a}$, $\text{dr}\bar{e}\bar{t}\bar{a}$, $\text{nev}\bar{e}\bar{s}\bar{t}\bar{a}$, $\text{l}\bar{e}\bar{t}\bar{o}$, $\text{žel}\bar{e}\bar{z}\bar{o}$, $\text{s}\bar{e}\bar{m}\bar{e}$, $\text{medv}\bar{e}\bar{d}\bar{a}$, $\text{skl}\bar{e}\bar{d}\bar{a}$; $\text{tel}\bar{e}\bar{t}\bar{a}$, $\text{sp}\bar{e}\bar{k}\bar{a}\bar{l}$, $\text{r}\bar{e}\bar{k}\bar{l}$, $\text{deb}\bar{e}\bar{l}\bar{a}$, $\text{ž}\bar{e}\bar{n}\bar{i}\bar{n}$, $\text{st}\bar{e}\bar{l}\bar{a}$ — Stari trg; $\text{sus}\bar{e}\bar{d}\bar{a}$, $\text{kol}\bar{e}\bar{n}\bar{o}$, $\text{br}\bar{e}\bar{z}\bar{a}$, $\text{d}\bar{e}\bar{l}\bar{a}\bar{t}$, $\text{r}\bar{e}\bar{p}\bar{a}$, $\text{p}\bar{e}\bar{n}\bar{a}$; $\text{sr}\bar{e}\bar{c}\bar{a}$; $\text{r}\bar{e}\bar{k}\bar{l}$, $\text{n}\bar{e}\bar{s}\bar{l}$, $\text{č}\bar{e}\bar{s}\bar{e}\bar{m}$, $\text{m}\bar{e}\bar{l}\bar{e}\bar{m}$, $\text{km}\bar{e}\bar{t}\bar{a}$, $\text{s}\bar{e}\bar{d}\bar{m}$ (Dragatuš); $\text{na}\ \text{c}\bar{e}\bar{s}\bar{t}\bar{e}$, $\text{l}\bar{e}\bar{s}\bar{a}$, $\text{dl}\bar{e}\bar{t}\bar{o}$, $\text{r}\bar{e}\bar{z}\bar{a}\bar{t}$, $\text{br}\bar{e}\bar{s}\bar{k}\bar{v}\bar{a}$, $\text{pl}\bar{e}\bar{v}\bar{a}$, $\text{mr}\bar{e}\bar{z}\bar{a}$, $\text{sr}\bar{e}\bar{c}\bar{a}$, $\text{m}\bar{e}\bar{ž}\bar{n}\bar{a}\bar{r}$, $\text{ž}\bar{e}\bar{g}\bar{g}$, $\text{st}\bar{e}\bar{l}\bar{a}$, $\text{t}\bar{e}\bar{s}\bar{e}\bar{m}$ — Vinica; $\text{m}\bar{e}\bar{s}\bar{t}\bar{o}$, $\text{mr}\bar{e}\bar{n}\bar{a}$, $\text{v}\bar{e}\bar{v}\bar{e}\bar{r}\bar{k}\bar{a}$, $\text{v}\bar{e}\bar{t}\bar{a}\bar{r}$, $\text{br}\bar{e}\bar{z}\bar{a}$, $\text{r}\bar{e}\bar{p}\bar{a}$; $\text{pr}\bar{e}\bar{l}\bar{a}$, $\text{gl}\bar{e}\bar{d}\bar{a}\bar{m}$; $\text{s}\bar{e}\bar{d}\bar{a}\bar{m}$, $\text{m}\bar{e}\bar{l}\bar{e}$, $\text{ž}\bar{e}\bar{g}\bar{n}\bar{a}\bar{n}\bar{a}$ — Preloka; $\text{l}\bar{e}\bar{t}\bar{o}$, $\text{str}\bar{e}\bar{x}\bar{a}$, $\text{d}\bar{e}\bar{l}\bar{a}\bar{t}$, $\text{s}\bar{e}\bar{m}\bar{e}$, $\text{z}\bar{e}\bar{l}\bar{e}$, $\text{n}\bar{e}\bar{s}\bar{a}\bar{l}$ — Adlešiči itd.

V bistvu enako sliko nudita refleksa za psl. \acute{o} in \bar{o} , ki sta zastopana z \bar{o} razen v Pribincih pri Adlešičih, kjer slišimo za \acute{o} \bar{u} ($\text{g}\bar{o}\bar{b}\bar{a}$, $\text{b}\bar{o}\bar{t}\bar{a}\bar{r}$, $\text{sob}\bar{o}\bar{t}\bar{a}$, $\bar{o}\bar{s}\bar{m}$ — Dobljče; $\text{d}\bar{o}\bar{g}\bar{a}$, $\bar{o}\bar{s}\bar{m}$, $\text{d}\bar{o}\bar{b}\bar{a}\bar{r}$, $\text{m}\bar{o}\bar{k}\bar{a}\bar{r}$, $\text{č}\bar{o}\bar{d}\bar{i}\bar{s}$, $\text{n}\bar{o}\bar{s}\bar{i}\bar{s}$, $\text{pot}\bar{o}\bar{k}\bar{a}$, $\text{b}\bar{o}\bar{t}\bar{r}\bar{a}$ — Dragatuš — Vinica — Zilje — Preloka; $\text{g}\bar{u}\bar{b}\bar{a}$, $\text{n}\bar{o}\bar{s}\bar{i}\bar{m}$, $\text{č}\bar{o}\bar{d}\bar{i}\bar{m}$ — Pribinci).

Preden preidem k sekundarno poudarjenemu vokalizmu, moram poudariti, da imamo tudi za staroakutirane \acute{a} , \acute{i} in \acute{u} povsod kračine. Na Tanči gori v Zapudju pa se je \bar{u} razvil dalje v kratko poudarjeni \bar{o} , v Starem trgu oziroma sploh v Poljanski dolini pa v ozki \bar{e} ($\text{b}\bar{o}\bar{r}\bar{j}\bar{a}$, $\text{m}\bar{o}\bar{x}\bar{a}$, $\text{gr}\bar{o}\bar{n}\bar{t}\bar{a}$, $\text{kr}\bar{o}\bar{x}\bar{a}$, $\text{b}\bar{o}\bar{c}\bar{a}$, $\text{c}\bar{o}\bar{n}\bar{a}$, $\text{k}\bar{o}\bar{x}\bar{i}\bar{n}\bar{a}$, $\text{pl}\bar{o}\bar{n}\bar{i}\bar{l}$, $\text{l}\bar{o}\bar{k}$ — Tanča gora — Zapudje; $\text{m}\bar{e}\bar{x}\bar{a}$, $\text{b}\bar{e}\bar{c}\bar{a}$, $\text{kl}\bar{e}\bar{k}\bar{a}$, $\text{k}\bar{e}\bar{x}\bar{a}\bar{t}$, $\text{b}\bar{e}\bar{r}\bar{j}\bar{a}$, $\text{j}\bar{e}\bar{t}\bar{r}\bar{o}$, $\text{z}\bar{j}\bar{e}\bar{t}\bar{r}\bar{o}$ — Poljanska dolina).

Tudi sekundarno poudarjeni vokalizem v tipih ženà in nogà je na tem področju zastopan z različnimi refleksi: v Poljanski dolini imamo rastoči \bar{a} oziroma \acute{o} (Zaradi pomanjkanja tiskarskih znakov ga pišem kar z \bar{a} !) ($\text{t}\bar{a}\bar{t}\bar{a}$, $\text{ž}\bar{a}\bar{n}\bar{a}$, $\text{s}\bar{a}\bar{s}\bar{t}\bar{r}\bar{a}$, $\text{j}\bar{a}\bar{z}\bar{i}\bar{k}$, $\text{z}\bar{e}\bar{l}\bar{a}\bar{n}\bar{a}$, $\text{re}\bar{s}\bar{a}\bar{t}\bar{o}$, $\text{č}\bar{a}\bar{l}\bar{o}$, $\text{t}\bar{a}\bar{l}\bar{e}$, $\text{r}\bar{a}\bar{b}\bar{r}\bar{o}$, $\text{m}\bar{a}\bar{t}\bar{l}\bar{a}$, $\text{p}\bar{a}\bar{t}\bar{a}$, $\text{p}\bar{a}\bar{l}\bar{e}\bar{n}$; $\text{k}\bar{o}\bar{s}\bar{a}$, $\acute{o}\bar{s}\bar{a}$, $\acute{o}\bar{f}\bar{c}\bar{a}$, $\text{r}\bar{o}\bar{s}\bar{a}$, $\text{g}\bar{o}\bar{r}\bar{a}$, $\text{g}\bar{o}\bar{l}\bar{a}$, $\text{v}\bar{o}\bar{d}\bar{a}$). Podobno je razmerje v Dobljčah, samo da je refleks za e malo manj širok. Na Tanči gori, v Dragatušu ter v Adlešičih in okolici sta refleksa \bar{e} in \bar{o} , le da v Dragatušu poleg dolžin slišimo tudi kratka \bar{e} in \bar{o} ($\text{č}\bar{e}\bar{l}\bar{o}$, $\text{j}\bar{e}\bar{z}\bar{i}\bar{k}$, $\text{r}\bar{e}\bar{b}\bar{r}\bar{o}$, $\text{ž}\bar{e}\bar{n}\bar{a}$, $\text{p}\bar{e}\bar{l}\bar{i}\bar{n}$, $\text{č}\bar{e}\bar{s}\bar{p}$, $\text{z}\bar{e}\bar{m}\bar{l}\bar{a}$, $\text{d}\bar{e}\bar{b}\bar{e}\bar{l}$; $\text{m}\bar{o}\bar{k}\bar{r}\bar{a}$, $\text{d}\bar{o}\bar{b}\bar{r}\bar{a}$, $\text{m}\bar{o}\bar{c}\bar{n}\bar{a}$, $\text{g}\bar{l}\bar{i}\bar{b}\bar{o}\bar{k}\bar{a}$, $\text{š}\bar{i}\bar{r}\bar{o}\bar{k}\bar{a}$, $\text{k}\bar{o}\bar{t}\bar{e}\bar{l}$, $\text{k}\bar{o}\bar{j}\bar{n}\bar{a}$, $\text{n}\bar{o}\bar{g}\bar{a}$, $\bar{o}\bar{g}\bar{a}\bar{n}$, $\bar{o}\bar{k}\bar{n}\bar{o}$, $\text{r}\bar{o}\bar{s}\bar{a}$, $\bar{o}\bar{s}\bar{a}$, $\bar{o}\bar{f}\bar{c}\bar{a}$, $\bar{o}\bar{r}\bar{e}\bar{x}$, $\text{v}\bar{o}\bar{d}\bar{a}$). Ta kratka \bar{e} in \bar{o} v Dragatušu in

okolici imam za prevzeta iz sosednjega pasu Vinica—Zilje—Preloka, kjer se povsod za *e* in *o* govore samo kračine (ččlo, sčlo, plčče, lčnac, čkno, kčtəl, pčtok; tčta, sčstra, mčtla, tčle, ččsən, zčmla, pčlin; kčza, kčsa, čreč, včda, kčna, lčnac — Preloka).

Sekundarno poudarjeni *á* v tipu *məglà* je zastopan s tremi refleksi, in sicer z: *ä* na Vinici, v Ziljah, v Preloki, Adlešičih in Bednju (tu eventualno poleg *ä*), dalje z rastočim dolgim *ā* v Dobljučah, na Tanči gori, v Zapudju in v Dragatušu (poleg *ä*) (*pāsa*, *f sānme*, *dāska*, na *tāšće*, *stāza*; *māglā*, *lāgat*, *dānos*) in končno z *á* v Poljanski dolini (*mágla*, *stáza*, *táma*, *skádń*, *dáža*, *támno*).

Tip *pās* je vsepovsod razen v Poljanski dolini zastopan s polglasnikom (*pās*, *dās*). Enako je z refleksom za posttonični *a* v zaprtih zlogih, ki povsod razen v Poljanski dolini reflektira kot *-ət*. V Poljanski dolini pa slišimo zanj *-at* (*lčnac*, *tobčlac*).

Slovenska moderna vokalna redukcija se v tem delu Bele krajine ni uveljavila razen v tistem dialektičnem pasu, ki meji na semiško-črnomaljsko-metliško področje, in v Poljanski dolini, pa tudi tu je prizadela samo kratko poudarjena *it* in *ut*.

Tudi v akcentsko-intonacijskem pogledu ti govori ne kažejo enotne slike. Rastoča in padajoča intonacija sta ohranjeni samo v pasu Dobljuče—Dragatuš—Vinica ter v Poljanski dolini. Vse področje ob Kolpi med Balkovci—Ziljami in Adlešiči pa pozna samo padajočo intonacijo, podobno kot Metlika, Semič in Črnomelj. Splošen je pojav prehoda dolgega novega akuta v zadnjih besednih zlogih v cirkumfleks (*kľúč* > *kľûč*). Poleg akcentskih premikov, ki so jih izvedli severni belokranjski govori, se tu začinja pojavljati še en nov akcentski preskok, ki je tipično srbohrvatski, namreč preskok *kolěno* > *kòleno*. Najbolj razširjen je v pasu Vinica—Preloka—Adlešiči, dosledno izveden pa ni nikjer. Proti severu od tod se izgublja. Za dobljučko-dragatuško področje je zanimivo tudi to, da ne pozna niti akcentskega premika *komár* > *kòmar*, *živím* > *živim*, ki je sicer značilen za vse belokranjske govore. Današnja akcentuacija tipa *òko* je po mojem mnenju na tem področju rezultat dveh različnih izhodišč; deloma je tu ohranjeno staro psl. stanje kot v srbohrvaščini, deloma pa je nastala iz slovenskih oblik tipa *okô* po terciarnem preskoku dolgega cfl. nazaj kot v severnih belokranjskih govorih, nato pa so se besede obeh akcentskih izvorov med seboj pomešale. Za to razlago namreč govore rastoče intonacije v nekaterih besedah tega akcentskega tipa (*òko*, *sáni* . . .), ki si jih sicer ne moremo razložiti, kajti

če bi bilo ohranjeno staro psl. stanje, bi morali imeti povsod padajoče intonacije kot v srbohrvaščini. To mojo razlago pa potrjuje tudi današnje stanje akcentuacije v Starem trgu in sploh Poljanski dolini, kjer govore sicer *ôko*, zraven pa *γolûp*, *kakût*, *boľân*, *mezâk*, *fažûn*, *zvečîr*, *devîet*.

V pogledu konzonantizma moram omeniti tele posebnosti:

1. Povsod se govori velarni oziroma votli *l* tako v sredi besede kot tudi v izglasju. V južnem pasu in Poljanski dolini govore votli *l* tudi pred sprednjimi vokali. (Ker ni znaka, pišem povsod *l*!)

2. Končne medije so postale nezveneče samo v tistem delu tega dialektičnega teritorija, ki meji na severne belokranjske govore (Dobliče—Dragatuš), drugod (Vinica, Preloka, Adlešiči) so zveneči konzonanti pred pavzo ohranjeni, vključno *-v* (obôrv).

3. Skupina *om* je prešla bodisi v *γm* (Stari trg), bodisi v *χm* (Dragatuš, Vinica, Adlešiči) — *χmîť se*, *γmôrť* itd.

4. Pred začetnim *u-* se je povsod razvil protetični *v-*, podobno kot v severnih govorih.

5. V Poljanski dolini je zapornik *g* prešel splošno v pripornik *γ*.

6. V Zapudju izglasni *-g* reflektira kot *-χ*, medtem ko drugod slišimo bodisi *-k*, bodisi *-g*.

7. Palatalni *ć*, *šć*, *l*, *n* so povsod ohranjeni, le da so v severnem pasu samo na pol mehki (Adlešiči, Dobliče, Dragatuš).

8. V južnem pasu (Vinica—Preloka—Adlešiči) je končni *-χ* v lok. pl. onemel.

Poglavitne posebnosti v oblikoslovju so tele:

1. V južnem pasu (Vinica—Preloka) se genitiv *a*-debel končuje na izredno ozki dolgi *ē/ě* (slāmē, māčkē, tětē, nōgē), ki ga moramo seveda izvajati iz starejšega slamē, tetē, nogē z novim akutom v končnem zlogu. Ko je ta kot cfl. preskočil nazaj, je nastalo slāmē, tětē itd. Dolžina in ožina v sedaj nepoudarjenem končnem zlogu je zato popolnoma razumljiva.

2. V Adlešičih in okolici se ista oblika končuje na *-ei*: dōbrej glāvej, brādej, rūkej, nōgej, kōsej, sēstrej, tētēj, kōzej, mōglej, stāzej, žābej, mīzej, krāvej, zīmej, trāvej, brānej, dlākej itd. Tudi v teh primerih moramo izhajati iz starejše akcentuacije kozé, māglé, stāzē, kosé, sestré, samo da v Adlešičih, kot smo videli, dolgi *ē* reflektira kot *ēj*, na Vinici in Preloki pa kot *ē*. Zato je popolnoma naravno, da imamo danes na Vinici nōgē, v Adlešičih nōgej, v Semiču in okolici pa nōgi, tētē, kajti tu psl. *ē* reflektira kot *īe*, ki se je potem, ko je prišel v posttonično lego,

asimiliral v *-i*. S tem je pojasnjena skrivnost belokranjske genitivne končnice *a*-jevskih *debel*, o kateri se je doslej mislilo, da je morda ta *-i* še nekdanji psl. *-y*, torej edini arhaizem te vrste v slovenščini, ali pa, da je po analogiji prevzet iz dat. lok. mehkih *a*-*debel*.

Semiška končnica *-i* v gen. sg. *a*-*debel* je torej genetično identična z viniško-preloškim *-ē* in adlešičkim *-ei*. Vse tri izhajajo iz nekdanje končnice mehkih *a*-*debel* *-ē*, ki pa dialektično različno reflektira.

V oblikoslovju belokranjskih govorov je še mnogo zanimivega, vendar vsega na tem mestu ne morem obravnavati. Prav tako ne morem govoriti o tretji vrsti belokranjskih govorov, kot jih slišimo v Marindolu, Bojancih in Tribučah. Končno tudi ni potrebno, saj ti govori spadajo v srbohrvatsko dialektologijo, kajti v Marindolu se govori štokavščina, v Tribučah dalmatinska ikavščina, medtem ko bojanske govornice ne poznam, ker nisem bil tam.

R é s u m é

L'auteur établit dans son étude *Les parlers de la Carniole-Blanche* une nouvelle classification des parlers de la Carniole-Blanche entre la chaîne de Gorjanci et la rivière Kolpa.

Les parlers des environs de Semič, Črnomelj et Metlika présentent des différences locales assez prononcées, mais ils représentent au fond une suite au dialecte de Basse-Carniole qu'on parle de l'autre côté de Gorjanci. Ce qui les différencie pourtant de ce dialecte-là, c'est qu'ils ne connaissent que l'intonation descendante et qu'ils ont subi trois mutations d'accent, inconnues en Basse-Carniole (*məglà* > *məgla*; *okô* > *òko*; *kováč* > *kovâč* > *kôvač*).

Dans la partie centrale et méridionale de la Carniole-Blanche, au sud de la ligne Jelševnik—Krasinec pri Podzemlju, on rencontre des parlers qui présentent eux aussi d'assez grandes différences locales et, en outre, un mélange d'éléments linguistiques slovènes et serbocroates (tchakaviens); selon l'endroit, ce sont les uns ou les autres qui dominent. Le trait caractéristique de tous ces parlers est le fait qu'ils ont remplacé l'ancien accent aigu du slave primitif par le circonflexe bref, comme le serbocroate. La tendance d'allonger cette brévitité n'est sensible qu'à Adlešiči et dans ses environs.

Il y a enfin en Carniole-Blanche des villages (Bojanci, Marindol, Tribuče) où l'on parle soit le štokavien, soit le tchakavien (Tribuče) avec certains éléments évolutifs du slovène.